

Vasas Károly bányász-szobra

Ma Magyarországon köztéri szobrot csinálni és felállítani több mint kulturális esemény. Olyan városban pedig, mint Salgótarján, – ahol a vidéki városokkal összehasonlítva, területéhez mérten a legtöbb szobor található – egyértelműen közügy. Ezért aztán az alkotóknak nincs könnyű dolguk. **Vasas Károlynak** sem.

Pedig tudjuk róla, hogy itt született, Bóna Kovács Károly baglyasaljai képzőművészeti szoboriskolájában kapta az elhatározó indíttatást a művészi pályára. Salgótarjánban **Münnich Ferenc**ről készített portréja, Szécsényben felszabadulási emlékműve, Balassagyarmaton **Kiscsikó gyermekkel** című kompozíciója található. Évről-évre hűséges résztvevője a tavaszi tárlatnak, de szívesen emlékszünk energikus **Lenin-szobr**ára is az 1972. évi szabadtéri szoborkiállításról.

Ennyi előzmény után is még el kell fogadtatnia azonban magát **Bányász-szobr**ának. Nem elsősorban a megértés nehézsége miatt. (A megértéssel nem lehet gondja a széles közönségnek: szim-

bolikája tiszta és egyszerű, jelentése könnyen megfejthető.) Vasas a város mába érő történelmének egy szeletéről közli velünk gondolatait. Kicsit kívülről, távolságtartással, mégsem ridegen, hanem hozzánk kötődően, értünk szólva. Történelemről beszél, mégis nekünk – a bányánkról, apánkról, rokonokról, ismerősökről formál véleményt. És ez az, ami nehezíti Vasas dolgát – a közönség személyes érzékenysége mindabban, aminek kifejezésére vállalkozott.

Az MSZMP Nógrád megyei Bizottsága székházának előadóterme előtti parkosított területen kapott helyet a szobor. Somosi bazaltból készült, stilizált vágtából szénfal előtt térdelő, csákányát lendítő barna férfialak bukkan el. Ennyi a szobor látványa. A bányász tartása, a megrendített – fegyvert és munkaeszközt egyszerre jelentő – csákány, a térdre kényszerítettség azonban történelmet hordoz. A munkásosztály egy rétegének történelmét, amely az ember ellen törő erők mindegyikét – társadalmi és természetit egyaránt – a testén szenvedte

el, munkája közben. Másfél évszázad gyotreimes osztályküzdelméről, a társadalmi kiszolgáltatottságról, a „jó szerencsére”-re bízott megismételetlen életekről, a test-lelki nyomorról hiteles élmények alapján vannak ismeretei Vasasnak. Ez adja alkotása érzelmi sugarát. A nyomor heroizálását azonban kerüli. József Attila tárgyilagosságával adja vissza a réteg történelmi szerepét: akik „tették, ami kell”, akik eleve lázadásra voltak determinálva. A beroppánásra mindig kész vágtában térdelve dolgozik a bányász, karjából, vállából alkotva főtegerendát. Kezében erőteljesen lendül a csákány, szétfeszíti a kökeret meghatározó négyszögét. A figura azonban térdelve marad.

Ezen a ponton ragadható meg leginkább Vasas Károly távolságtartó és a kötelezőnek vélt heroizmust – a lázadás heroizálását – másodszor is elkerülő alkotói felfogásának lényege. Míg első esetben a determináltság vastörvényére utalt, másodszor a múlt máig ható erejére, életmódbeli, érzelmi-szellemi görcsökre. Széttörték létük emberhez méltatlan kereteit, mégis sokszor tétován állnak köztünk, figyelve – nem mindig értő szemmel – a lét gyorsan változó áradatát, a kort, amelyről már nem

akarják elhiteni velük, hogy ácsolatának egészét ők csinálják. Fel kéne állni, mert fel lehet...

Nagy erénye a kompozíciónak, hogy bár munkásszobor, alkotója mégsem elégedett meg a munka hősiességének általános, tehát eleve nem elég tartalmas ábrázolásával. A munka hősiessége „csak” egyik szála összetett mondánivalójának. Ugyanakkor maga a munka központi magja, mintegy szervezője a mondánivaló egészének. A munkában realizálódnak az ember alapvető viszonyai: viszonya a természethez, viszonya a társadalomhoz és önmagához, s a munkából nő ki a lázadás, a forradalmi tett gondolata is. Ily módon összekapcsolódik a munka mint az emberi kiteljesedés alapja és a forradalmiság, mint ami elsöpri mindazt, ami az ember önmegvalósításának útjában áll.

Ezzel a gondolkörrel azonban Vassas Károly Bányász-szobra túlmutat helyi jelentőségén. Törekvéseiben izig-vérig modern lesz. A kor tárnájába bezárt ember kap választ sorskérdéseire.

E tartalmi gazdagságot és mélységet azonban nem támogatják minden vonatkozásban a formai megoldások. A szobor elhelyezése elvileg két nézetet tesz lehetővé. Adott azonban egy fél hátulnézet is, ami nem kínál plasztikai élményt, de legalább az előlről való megtekintésre ösztökél. Az oldalnézet tudatosan a mondánivaló szolgálatába lett állítva. Míg ugyanis az előlnézet a keresztátlóban elhelyezett figura miatt min-

den győzedelmessége ellenére elsősorban kitorni készülő, de még lefojtott energiákat hordoz (legtöbb erővonal a kökeretbe ütközik), addig az oldalnézet teljes erejével lendülő alakot mutat. A lendületet azonban megtöri a kökeret. Ami előlről stilizált tárnának tűnt, oldalról semmiféle szobrászati jelentést nem hordoz, hanem – kissé profánul fogalmazva – „felbuktatja” a bányászt.

Marad tehát a pontosan fogalmazott, jól megoldott előlnézeti kép. S bár a szobor, térbeli korlátozottsága miatt (két érvényes dimenzióra szűkül) a megvalósulásban veszít erejéből: nagyformátumú szándék.

Kétségtelen hogy gondolati mélysége a legjobb négy-öt köztéri alkotásunk közé emeli. Gazdagabbak lettünk a jelenel és a múlttal való szembesülés egy újabb lehetőségével.

Pál József

Irodalmi Színpadi Napok

Tizenhárom versenyprogram és ugyanennyi nyilvános bemutató, szakmai tanácskozások, filmvetítés, kiállítás, ismerkedések, jó ízű viták. A **IX. Madách Imre Irodalmi Színpadi Napok** programjának ezek a „címszavai” is érzékeltetik: eseménydús, tartalmas két és fél napot töltöttek a seregszemle résztvevői Balassagyarmaton, sok tapasztalatot, tanulságot kínálnak a bemutatók és a beszélgetések. Olyanokat, amelyeknek végig gondolása nem haszontalan a rendezvény lezárultával sem.

Néhány évvel ezelőtt az irodalmi színpadi mozgalom válságos periódust élt át. Nem az együttesek számának csökkenése, a viták szaporodása jelezte a válságot, hanem a tartalom, a program gyengesége. Artisztikum és életérzéses misztikum, apolitikus semmitmondás és ultrabalos „bátorság”, sokkolás és technikai bravúrok kultikus tisztelete mutatta a zsákutcákat. A résztvevők, a rendezők és szerkesztők mintha egyaránt elfelejtették volna, hogy azok a fiatalok, akik egy együttes tagjaként a pódiumon költők szavait vagy dokumentumokat közvetítettek – politizálnak, a közéleti cselekvés egy sajátos formáját választva állástfoglalnak és állást akarnak foglaltatni.

A válság elmúltának – vagy legalábbis a megújulásnak – egyik legbiztosabb jele, hogy az előadások tartalmában, a megfogalmazott gondolatokban, a társadalmi cselekvés szándékában jól érezhetően megerősödött és tisztultabb formában jelentkezett a felelős politizálás igénye. A kiírás a mai ma-

gyar irodalom anyagának felhasználására kötelezte a résztvevőket, s a szerkesztők (szinte kivétel nélkül) konstruktív szellemű művekre támaszkodtak, jól válogattak. Politizáltak akkor is, amikor (mint a házigazda-együttes) egy Szakonyi-állatmesével a nagyképűséget, az ostoba fellengzősséget és a vak hiúságot támadták; s akkor is (mint a **pécsi Amatőr Színpad**), amikor dokumentumjátékkal az emberi – családi kapcsolatok tragikus végű elsivárosodása ellen tiltakoztak. Humánus és példake-resés: a legtöbb együttes produkciójában e kettős szándék munkált.

A humánus, az emberi személyiség védelme volt a témája a **veresegyházi Forrás Irodalmi Színpad** Tökéletes alattvaló című műsorának éppúgy, mint a **szécsényi Terra Irodalmi Színpad**. Az árnyék című játéknak. De ugyanilyen indíttatású volt a **budapesti Csili Stúdió** produkciója (Vendég), a már említett pécsi műsor (Csendes beszélgetés, Cédulák) és a **jászberényi Mozaik Irodalmi Színpad** előadása (Jajszó nélkül) is. A közöny, az önzés, a butaság ellen – egy felelős emberi magatartásért – születtek ezek a műsorok, s ha voltak is általános, tértől, időtől független mozzanatok, a szándékaik tisztasága, a hatás hasznossága aligha vitatható. A jelbeszédes, az általában beszélő műsorok is – végül is – konkrét tartalmat kaptak egy konkrét szituációban, előadás és közönség kapcsolatában. Az eldologiasodó emberi kapcsolatok, a meg nem értés és ostoba közöny elleni tiltakozás ma sem veszített aktualitásából, s ha nem válik világfájdalmas hangulatalkotássá, gondolkodást és magatartást formáló hatására számítani lehet.

Voltak szép számmal a direkt politizálás és agitáció szándékát nyíltan vállaló műsorok is: a **budakeszi KE-Színház** (J. A) és a **vanyarci Veres Pálné Irodalmi Színpad** (Játék három képben), a **budapesti Móricz Zsigmond Irodalmi Színpad** (Ahogy éltem, úgy is halok meg...) és a **zalaszentgróti Aréna Színpad** (Munkamorál) vagy példakereséssel) József Attila és Schönherz Zoltán emberi-politikai arcképének megidézésével) vagy mai átalakulásaink mindennapos, de figyelmeztető gondjaink felidézésével. Néha érdesen, néha meg kiforratlan eszközzel és gondolatokkal, de gondolkodásra, vitára s (talán) cselekvésre készítően is.

Voltak szép és unalmas produkciók is (például a **miskolci Latabár E. Színpad** Szavitri és Szavitjan c. műsora), az együttesek nagy többsége azonban mondani akart valamit koráról, a kor emberéről. Mondani – felelősséggel. S ez a legnagyobb érdem, amelyet a megújuló mozgalom, mint nevelőerő magának tudhat.

A megvalósítás, a szándékot hatni képes előadásra formáló művészi eszközök tekintetében is egészségesebb produkciókat láthatott a két helyen is szép számmal megjelenő közönség. Technikai bravúrok helyett a játék és a gondolat erejére, a szereplők és a nézők közötti kapcsolat kialakítására épültek az előadások. (Ez alól talán csak a **szécsényi Terra Színpad** volt kivétel – kissé túlzásba vitt kellékei időként megtörték a lírai alaphangvételt.)

Az „eszköztelen”, közvetlen kapcsolatokra építő játéktípus azonban buktatókkal is jár. A közönség között mozgó, ülő szereplők óhatatlanul lemondtak az egész közönség figyelméről – a testközelbeni, klubszerű játéktípus nagy publikum körében nem teljes hatású. Ez volt megfigyelhető a pécsiek, a jászberényiek és a zalaszentgrótiak előadásán is, ahol a színpadra ültetett zsűri is távol került (nem fizikai értelemben) a játéktól. E játéktípus másik buktatója: csak tisztán, értelmesen beszélő, jól artikuláló, megfélelő szereplőkkel alkalmazható. A salgótarjániak, a miskolci-

ak abbéli gyengéi egész produkciójukat befolyásolták. (De általában is: szabad-e országos rendezvényen beszédhibás szereplőt színpadra engedni?)

A megvalósításban mutatkozó két vélet jellemző az útkeresés irányaira. A zalaszentgróti **Aréna Színpad** szereplői a nézők gyűrűjében, azok arcába kiáltották komor, vádló és figyelmeztető szavakat, a játék öröme nélkül, fárasztó drámai feszültségben mozogva – katharzis nélkül. A vanyarci együttes eleven, pergő ritmusú, felszabadult játékkal, remek ötletekkel lepte meg a megyei bemutató nézőit – most annak sikerén felbuzdulva néhol a jó ízlés határait lépték túl, jókedvük mesterkelté vált, s így az ötletek is taszítottak egyes mozzanatokban.

(S itt kell szólni egy disszonáns jelenségről is; nem a szereplők külleméről, hanem színpadon kívüli magatartásáról. Az önbecsülés, a hit hasznos és szükséges e munkához, a mozgalomban való részvételhez, ha azonban túlnő az egészséges határokön, ismét válságba sodorhat embereket, együtteseket. A

mozgalmat. A résztvevőknek is tudniuk kell, hogy „csupán” becsületesen dolgozó, tanuló fiatalok, akik önkifejezésből, cselekvési vágyból, művészetszeretből szerepelnek, s hogy a hivatások – a középszerű hivatások – nagyképű gesztusai, szóhasználata nem követendő példa – idegen a mozgalmától.)

Az oratórikus és játékos lehetőségek közötti útvesztőben legszerencsésebben a **Madách Imre Irodalmi Színpad** tájékozódott. A remek koreográfia, a jó rendezői ötletek, és a szereplők játékkedve a téma, a mű szinte valamennyi lehetőségét kihasználta. Nagy közönség-sikerüket nem a „hazai pályának” köszönhetik. A nagymúltú együttes megújulása és új rendezőjük **Dr. Molnárné Merczel Erzsébet** sikeres bemutatkozása a fesztivál örömteli eseménye.

A sikeres rendezvényhez, a jó hangulatához nagymértékben hozzájárult a körültekintő, minden részletet figyelembevevő rendezés.

Kiss Aurél

Bertha Bulcsu: Balatoni évtizedek

Bertha Bulcsu kötete a **Magyarország felfedezése**-sorozat eddig legvitatottabb írása: a módszere miatt az. Tulajdonképpen a szerző szubjektív lírai vallomása a tóról, szülőföldjéről, gyermek- és ifjúkaráról, s mintegy ennek az apropójára kerekedik ki maga a szociográfia. Illetve – és éppen emiatt van a sok elmarasztaló cikk is – nem kerekedik ki.

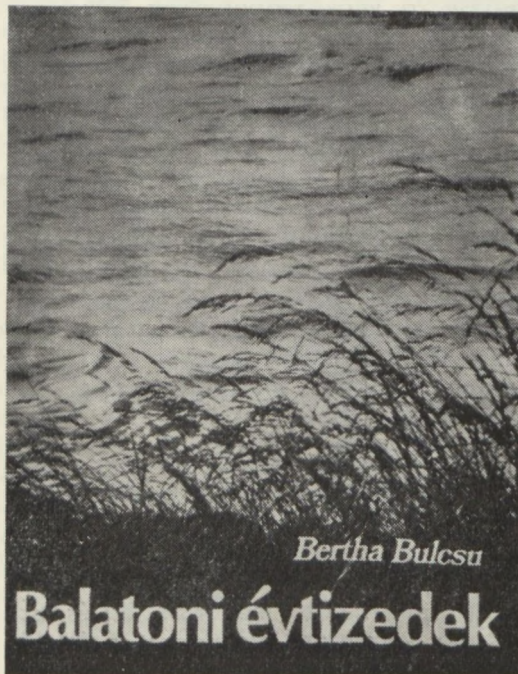
Nincs könnyű dolga Bertna Bulcsunak. Nincs, mert a sorozat eddigi kötetei magasra emelték a mércét, és nincs – paradox, de így van – a választott téma miatt. Éppen a Balatonról tudunk a legtöbbet, és éppen ettől a könyvtől vártuk bizonyos vonatkozásban a legtöbbet. Mindenek előtt azt, hogy valami újat ad, általunk nem vagy kevésbé ismert oldalát mutatja be a Balatonnak, új tényeket tár fel. Ad ilyen újdonságot is Bertha Bulcsu, de az valahogy elsikkad, feloldódik a vallomásban. Azt, hogy Keszthely városának milyen gondjai vannak, például ugyanolyan hangsúlyt kap, mint az, hogy a hajdan szép Gulácsi Maya bizony megtáskásodott, megcsúnyult. Nem az a baj, hogy a szépíró módszerével él (ehhez joga van), hanem, hogy rosszul él vele. Így történhet meg, hogy lírai betéteket, emlékeket, telibetalált életképeket terjengős, lapos, száraz prózai oldalak követnek, amelyeknek se hangulatuk, se információértékük nincs.

A könyv szerkezete szervesen következik az írói módszerből: csapongó nagy asszociációs ívet ír le – témában is, földrajzi értelemben is.

Mi az, amit mégis megtudunk a Balatonról? Azt, hogy szép, hogy mindig új arcát mutatja, nem lehet megünni – eddig is tudtuk. A magunkfajta halandó csak vágyakozik utána, s boldog, ha életében kétszer-háromszor két hetet üdülhet a partjai mellett. Mert bizony a Balaton olyan, mint ama kacér nő – pénz kell hozzá, sok pénz... (Még akkor is, ha szakszervezeti beutalóval jut el oda a szerencsés dolgozó). A Balaton az egyik legbiztosabb devizaforrásunk. Jönnek a sápadt külföldiek – „Ach, Sonnenschein!” – hozzák a kemény valutát. Köz-

ben felverik az árakat, hogy a kispénzű magyarnak csak a nyála csorog. Mind ezt megírja Bertha Bulcsu, utánajárva annak is, hogyan alakul ki ez a helyzet. Miért kevés a tó partján a gyümölcs (holott gyümölcsstermő vidék veszi körül), miért olyan rossz a közlekedés, az áruellátás, a vendéglátás? stb. stb. Az okok összetettek. Az egyik: szemléleti. Üzletnek tekintjük a Balatont, de gyorsan akarjuk visszanyerni a befektetett tőkét. Így állt elő az a helyzet, hogy ma a német, osztrák stb. inkább a spanyol, az adriai tengerpartra megy, mert az olcsóbb! Am az igazi vesztes a kispénzű, családos munkásember, aki a Déli Pályaudvarról, Kelenföldről akar leruccanni a hét végére. Már a zsúfolt vonaton measznevad a víz örömeért, hogy a parton újabb hosszúságok várják, ha enni-inni akar, ha nem tudja megfizetni a csillagokig felvert szobaárakat. Mindezen csak újabb befektetésekkel lehet változtatni. És jobb szervezéssel... Mert lesz változás – mondja Bertha Bulcsu –, de ahhoz az kell, hogy egy gazdája legyen a Balatonnak, s egyáltalán legyen gazdája.

Érdekesen tárja fel az őslakók és az üdülők érdekellentéteit. Egyelőre valószínű, létező ellentét ez, mert az állandó lakosság azt látja, hogy a városa, faluja kommunális, urbanizációs fejlesztése rovására fejlődik a part üdülő jellege. Ezzel is, a munkaerővándorlással is magyarázható, hogy miközben a Balaton partján a települések egyre csinosodnak, nőnek – maga a lakosság csökken. Az, hogy a 18 ezres Keszthelynek 45 óvodai férőhelye van – önmagáért beszél. Az őslakosság panasza tehát jo-

gos. Olyan ellentmondás ez, amit csak a nagyon átgondolt, tudatosan szervezett jövő oldhat meg.

El kell döntenünk, hogy milyen szerepet szánunk a Balatonnak. Több veszély fenyegeti Bertha Bulcsu szerint. Veszélyben van maga a Balaton élővilága. Több komponenst is elemez: így például a víz mennyiségét, az élővilágot fenyegető parti védműveket (nem tudnak ivni a halak, elköltöznek a vízi madarak stb.), ipari üzemeket, amelyek szennyezik a vizet, de ide sorolhatók a permetezőszerek is, amik a csapadékkal jutnak a tóba. Mindezeket a bajokat maga az ember idézte elő azzal, hogy a pillanatnyi és vélt haszon reményében megváltoztatta a természeti környezetet. Legelőször (és mindmáig) a horgászok tiltakoznak az elmaradt fogás

miatt. A szerző is horgász, sportember – szenvedélyesen érdekli a dolog. Egyet kell értenünk vele, amikor furcsállja, hogy a halászok (akiket a horgászok rablógazdálkodással vádolnak) bőséges zsákmányából miért nem jut a Balaton-part-ra is?

Nagy szeretettel ír a klasszikus szőlőkultúráról. Itt is lát néhány aggasztó tünetet. Az elhanyagolt vagy meggondolatlanul táblásított hegyoldásokat pusztítja az erózió. A bor nem csupán örömet, mámort, de kemény munkát is jelent. Meg is érdemli a bűfelejtőt, aki egész nyáron görnyed érte – az alkoholizmus viszont sajnálatos „betegség” itt is. Felháborító, hogy ezeket a nemes borokat szemérmetlenül pancsolják, hi-

gítják. Hova lett a borosgazdák régi becsülete, önérzete? – kérdi fájdalommal Bertha Bulcsu.

Az egész könyv maga ezt a nagy kérdést teszi fel: mi lesz veled Balaton? Hatalmas piszkos kád lesz, holt víz, ami körül bosszusan tolong a több százezer ember; vagy gyöz a józanság, és valóban Magyarország (és Európa) parkja, kellemes vize lesz, amely mellett olcsón és kényelmesen felüldülhet a megfáradt dolgozó ember? A szerző aggódik és vár. Az olvasó szép nyarokról álmodik és visszavágyik gyermekkorra úttörőtáborába, amikor még gondtalanul lubickolt a vízben, focizott a parton és nem viszkelt a zsebe, ha a Balatont emlegették. (Szépirodalmi, 1973)

Horpácsi Sándor

Tanulmányok a munkásosztályról

Az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének fő kutatási programját képezi a munkásság élet- és munkakörülményeinek, eszmei-politikai arculatának, kulturális helyzetének, rétegződésének, perspektíváinak vizsgálata. A kutatások célja: feltárni azokat a tényezőket, tendenciákat, amelyek előkészítik, befolyásolják a munkásosztály vezető szerepének érvényesülését biztosító politikai döntéseket, illetve igazolják azok helyességét. Az Intézet megbízásából az elmúlt években e témakörben publikált jelentősebb tanulmányok átdolgozott kibővített változatainak egy kötetben való megjelentetése **Tanulmányok a munkásosztályról** címmel mintegy a kutatások eddigi eredményeinek szintetikus értékű összegzésének is tekinthető – s mint ilyen, forrásanyagként szolgál a további elemzésekhez. De olvasmányává kell, hogy váljon minél több nemszakember, „mindössze” politikai, közéleti érdeklődésű olvasónak is.

A kötet tartalmát négy tanulmány képezi. **Dr. Halay Tibor** előszavát – amely a könyvfórumátumú megjelentetés indítékaira, a tanulmányok közötti összefüggésekre hívja fel a figyelmet – **Lackó Miklós A magyar munkásosztály fejlődésének fő vonásai a tőkés korszakban (1867–1944)** című írása követi. A szerző a címben megfogalmazott témát – a fejlődéstörténeti kutatások eddigi eredményei alapján – három kérdéskörben vizsgálja: „milyen sajátos vonásokat alakított ki az új és a legújabbkori történeti fejlődés a magyar munkásosztályban; a tőkés korszak milyen összetételű, milyen társadalmi és politikai tudatú munkásosztályt hagyott örökül a szocialista korszaknak; hogyan, milyen mértékben éreztetik hatásukat ma is a magyar munkásosztály múltból átszűrőmozgott sajátosságai?” A kiegészítéstől a felszabadulás küszöbéig tartó időszak elemzésének tanulsága, hogy 1940-es évek elejére a munkásosztály a társadalom legnagyobb és legjelentősebb osztályává erősödött, de egyes rétegeit különböző adottságok jellemezték. „Munkásosztályunk arculatán nyomot hagyott egyfelől a kapitalizmus késői fejlődése; az ország agrárjellege, az ipar viszonylagos elmaradottsága, a modern ipari tradíciók viszonylagos fejletlensége; másfelől a nagy forradalmi hagyományok, egy erős szocialista és szakszervezeti mozgalom léte – ezeket a fasizmus viszonyai sem tudták megsemmisíteni, csak átmenetileg visszafojtani.” A munkásosztályt, társadalmi-politikai arculatát és beállítottságát illetően a felszabadulás előtti években öt főbb csoportba, típusba lehetett sorolni. Az egyik tünést a következőtösen osztályharcos, forradalmi érzelmet munkások számszerűen nemcsak a társadalmi-politikai hatását tekintve annál nagyobb jelentőségű rétege alkotta. A

munkásság másik rétegébe a magánkézben lévő nagyüzemek, s részben a kisipari keretek között üoigozo városi iparágak iaosebb, régi szakmunkások tartoznak. A harmadik réteghez a nagyüzemi és részben a kisipari szakmunkasság fiatalabb generációi voltak sorolhatók. A negyedik rétegnek a nagyüzemi betanított munkások egy részét, s főleg a segédmunkásságot lehetett tekinteni, s végül az ötödik típust azok alkották, akiknek az állam volt a munkaadójuk. E rétegződés jellemző vonásainak a bemutatása alkalmat adott a szerzőnek arra, hogy felhívja a figyelmet: a magyar munkásosztály sokrétű, olykor ellentétes előjelű élményeit és hagyományait mélyreható vizsgálat alapján kell megítélni. Ezt igényli a jelen társadalmi-politikai gyakorlata is.

A következő két tanulmány – amely a napjaink munkásosztályán belüli két jelentős réteg: az ipari munkásnők, illetve a munkásifjúság helyzetével foglalkozik – a Központi Bizottság időközben (mármint a tanulmányok első változatainak publikálása óta) megjelent közismert határozatait és az ezek hatására történt intézkedések adnak aktualitást. **Turgonyi Júlia** és **Ferge Zsuzsa** tanulmánya az ipari munkásnők munka- és életkörülményeiről – statisztikai, szociológiai és egyéb jellegű adatokra, információkra támaszkodva – végez helyzetelemzést. A szerzőpár kiemelt témaként foglalkozik a nők munkavállalási, foglalkoztatottsági helyzetével (nemzetközi összehasonlító adatokat is felhasználva), az iskolai végzettség, szakképzettség problémájával, a munkakörülmények, munkaszervezet illetve az életkörülmények néhány vonatkozásával, a munkásnők politikai aktivitásával. Következtetések sorában a leglényegesebb megállapítás, hogy „szinte nincs a nők és különösképpen a munkásnők – életének olyan mozzanata, amelyet ne kellene és lehetne kedvezően megítélnünk, ha azt a felszabadulás előtti helyzettel hasonlítjuk össze. E magukért beszélő eredmények mellett a munkásnők helyzetét számos olyan régi vagy új megoldatlan probléma nehezíti, amelynek leküzdése sürgős feladat. A hangsúlyt ezért a tennivalókra, a jövőre kell helyeznünk.”

Balogh István és **Gál Róbert** **A munkásifjúság** című tanulmánya – noha első változata előbb született meg, mint az ifjúságpolitikai dokumentumok – annak az igénynek a felismeréséből fakadt, amelyeket a Központi Bizottság 1970. februári ülésén a következőképpen fogalmazott meg: „Szükség van rá, hogy az ifjúság körében végzett munka tudományosan megalapozottabb legyen, objektív reakciót jelentsen az ifjúság rétegeinek, korosztályainak igényeire, segítse elő a társadalomban lezajló – az ifjúságot közvetlenül érintő – folyamatok tudományos feltárását és a feladatok megalapozottabb kitűzését” **Balogh István** és **Gál Róbert** a munkásifjúság sajátos vonásait elemezve mutatják fel az e téren megoldásra váró politikai feladatok ösz-

szegéséig s a munkásifjúság problémái felé fordult társadalmi érdeklődés alapján segítenek e rétegek továbbhaladását biztosító célkitűzések megfogalmazásában.

E két szociológiai megközelítésű tanulmányt **Blaskovits János** és **Illés János** kötetes dolgozata követi, amely témájából – **A munkásosztály fogalma** – eredően is inkább elméleti irányultságú, mint a megelőző három írás. A munkásosztály fogalmáról zajló vitákban határozott állásfoglalásnak tekinthető tanulmányunk azonban egyszersmind jelentős gyakorlati értéke is van, hiszen a teoretikusnak tűnő cím mögött ezúttal is közérdekű társadalmi-politikai kérdések húzódnak meg. Erre maguk a szerzők is utalnak, amikor azt írják: „A munkásosztály fogalma meghatározásának nagy társadalmi-politikai és tudományos jelentősége van... A munkásosztály fogalmának, belső rétegződésének, helyzetének, tudatának behatóbb vizsgálata feltehetően segíti és meggyorsítja a szocialista társadalom struktúrájának pontosabb megismerését... Vizsgálatunk kiindulópontja természetesen a jelenlegi helyzet és egyik célja is az, hogy jobban eligazodjunk a mai viszonyok között. Am számolnunk kell társadalmunk átmeneti jellegével, hiszen egész társadalmunk, munkásosztályunk a kapitalizmusból nőtt ki és a kommunizmus felé halad. Ez azt jelenti, hogy a ma számára levonható igen fontos következtetéseken túl vizsgálatunk – talán legfontosabb – célja a perspektíva felvázolása.”

Blaskovits János – csakúgy mint néhány évvel ezelőtt publikált, ismert tanulmányában – most szerzőtársával, **Illés Jánossal** vallja, hogy a munkásosztály és egyáltalán a társadalmi struktúra meghatározása gyorsan változó körülményekben is csak a lenini kritériumok alapján – de, azokat nem mechanikusan értelmezve és alkalmazva – lehetséges. Szükséges ezt azért hangsúlyozni, mert a szocializmusbeli osztálystruktúra körüli vitáknak éppen ez az egyik fő kérdése. **Blaskovits János** és **Illés János** véleménye szerint a tulajdonviszonyok a szocialista társadalomban is döntő szerepet játszanak: bármilyen fontos a munkamegosztás jelentősége a társadalmi különbségek létezésében, egészséges differenciáló funkcióját csak az adott tulajdonviszonyok között fejtheti ki. A szocialista korszak munkásosztályának is fő rétege az iparifizikai munkásság, a szerzők azonban – alapul véve a mai magyar társadalom fejlettségi szintjét – kitágítják a munkásosztály fogalmának határait; „ideszámítva” egyrészt az állami mezőgazdasági üzemek, gépjárató állomások dolgozóinak, a közlekedésben, a kereskedelemben és a szolgáltatásban foglalkoztatottak bizonyos rétegét, másrészt a művezetőket és az üzemi technikusokat, mondván, hogy az utóbbiak „a munkásosztály legképzettebb, szakmailag legfelkészültebb részét képezik, hogy ők a legkvalifikáltabb szakmunkások.” A tanulmány végkövetkeztetése szerint a „munkásosztály miközben át-

alakítja a társadalmat, átalakul, önmagát is átformálja, egyre inkább alkalmassá válik a társadalom vezetésére, sikerrel felel meg a fokozódó követelményeknek.”

A szerzők álláspontjának helyességét igazolják – mint erről a **Társadalomtudományi Közlemények 1973/1-2.** számában olvashatunk – a **Béka és Szocializmus** szerkesztősége és a varsói társadalomtudományi főiskola által rendezett nemzetközi elméleti konferencia tapasztalatai is. E témakörben újabb eredmények várhatók a szocialista országok tudományos akadémiái által szervezett együttműködési program keretében. „A munkásosztály a világorradalmi folyamatban” című nemzetközi problémabizottság munkája révén.

Mind az elméleti kutatások, mind a politikai, társadalmi gyakorlat szempontjából hasznos könyv a **Tanulmányok a munkásosztályról**, s különösen ott tarthat számot közérdeklődésre, ahol nagy számban élnek munkások: így például a nógrádi iparmedence területén, Salgótarján városban és vonzáskörzetében is, annál inkább, mert – mint **Halay Tibor** a **Társadalomtudományi Intézet** igazgatóhelyettese utal rá – a készülő tudományos elemzések sorában többek között a salgótarjáni munkások kulturális helyzetének feldolgozása, értékelése is helyet kapott. (**Kossuth, 1973**)

Csongrády Béla

A nemzetközi munkásmozgalom története 1830–1945

Hetente jelennek meg a nemzetközi munkásmozgalom történetével. A munkásmozgalom történetének egy-egy szakaszával foglalkozó művek: tanulmányok, cikkek, visszaemlékezések az olvasó számára szinte összefoghatatlan, feldolgozhatatlan sora áll rendelkezésre a nemzetközi osztályharc egy-egy időszakának megismeréséhez.

A könyvtári irodalomban való eligazodáshoz, a munkásmozgalom fejlődése fő vonalának megrajzolásához ad régóta hiányzó segítséget a **Kossuth Könyvkiadónál** 1973 őszén megjelent mű: **A nemzetközi munkásmozgalom története 1830–1945.** A **MSZMP Politikai Főiskolájának** gondozásában elkészült kötet eredeti s legfontosabb rendeltetését tekintve tankönyv. A Politikai Főiskola, s az esti egyetemek szakosító tanfolyamának nemzetközi munkásmozgalom-történetével foglalkozó tankönyve. A nemzetközi munkásmozgalom-történet szakokra bontása, a mű szerkezeti felépítése, az egyes fejezetek belső tagolása a jelzett tanfolyamok tananyagának szerkezetére épül. Am talán pontosabb úgy fogalmazni, hogy a tankönyv megírásával teljesedett ki, vált részleteiben is pontosabbá e tanfolyamok tematikája. A kötet fogalmazásmódjában, stílusában, kiemelésében, időrendi áttekintésében és névjegyzékében szintén a tankönyvek műfaji sajátosságai szerint jár el. A képmellékletek jól egészítik ki a tananyagot, szemléltetik, emberközelbe hozzák a munkásmozgalom történetének fő kérdéseit, a sok szálon futó események közül kiválasztva a legjellemzőbbeket, a kor lényegét leginkább érzékeltetőket.

Ugyanakkor a kötet messze túlmutat egy iskolarendszerű tanfolyam hallgatóinak munkásmozgalom-történetre való oktatásán: összefoglalóját adja a munkásosztály kialakulásával egyidőben kibontakozó nemzetközi osztályharc (második világháború befejezéséig terjedő) történetének. Rendkívül szerencsés volt a tankönyv „nyílt terjesztésű” kiadvány formájában minden érdeklődő számára elérhetővé tétele.

Nehéz feladatot kellett a nemzetközi munkásmozgalom fejlődésének fő vonalát megrajzoló kötetnek megoldania. Fel kellett vázolni az egyetemes történelem – 1830-tól 1945-ig több történelmi szakaszt felölelő – menetét. Ebben a vázban megfogalmazni az alapvető történelmi összefüggéseket, egy-egy szakasz legfőbb jellemzőit, a kapitalizmus világméretű fejlődé-

sének és elmélyülő válságának reális képét, a kapitalizmus és szocializmus közeledő kibontakozását. A történelem alapvető összefüggéseit történelmi események konkrét menetére építve – abból kibontva, s ezáltal a konkrét eseményekkel hitelesítve – kellett felsorakoztatni, anélkül, hogy az események túlrészletezésével bárhol is sértené, eltakarná magát a lényegyet: a történelmi tejszócsét. Az emberiség fejlődését nemzeti államok történelmi keresztúri keretében megmutatni, megmutatni a neves aranyt a nemzeti történelmi keretben beiktatásában, a fejlődés általános jellemzői és egy-egy nemzet sajátos vonásai dialektikus egységének erkeztetésében. A nemzeti es egyetemes történelem szoros részeket kellett megfogalmazni a nemzetközi munkásmozgalom történetének több mint 100 éves fejlődését. A nemzeti keretben végbemenő osztályharc minden ország munkásmozgalmát speciaisan vonásokkal ruhazza fel: a kötetnek összhangot, harmonikus összhangot kellett teremtenie a nemzeti méretekben végbemenő küzdelem s az egész nemzetközi mozgalom fejlődésének alapkérdései között. A nemzetközi munkásosztály előrelépésének minden állomásában meg kellett jelölni az abban a történelmi pillanatban legtöbbet jelentő, az általános fejlődést leginkább előrevívó nemzetit: majd kiemelni a történelmi összefüggések közül a jelenlegi osztályharc számára kulcsfontosságú tapasztalatokat adó tudományos szocializmus tárgykörébe tartozó tanulságokat. És minden korszak, minden lényeges esemény kapcsán meg kellett fogalmazni a forradalmi munkásmozgalom politikájának fő kérdéseit, azok gyakorlati megvalósítása során felmerülő tapasztalatokat.

A különböző összetevők helyes arányának kialakításával példamutató mű született. A marxista történelemszemlélet érvényesítésének, s ezen belül az osztályérdekek következetes hangsúlyozásának talaján harmonikus felépítésű, szerzőkollektíva munkája ellenére – vagy éppen annak eredményeként – egységes felfogású kötet született.

Nem tudni, tervezi-e a Politikai Főiskola és a Kossuth Könyvkiadó a kötet folytatásának megjelentetését: a nemzetközi munkásmozgalom történetének – 1945-től legalább az 1960-as évek elejéig történő fejlődésének – az 1945 előtti történet feldolgozása szempontjaitól hasonló alapon történő összefoglalását. A közel – egészen közeli – múlt történelmi jellegű feldolgozása nyilván újabb és eltérő feladatokat is felvet, mégis egyértelmű, hogy az iskolarendszerű politikai oktatást, s az ezen túlmenő önképzést, a nemzetközi osztályharcban való eligazodást a második kötet kiadása jelentősen elősegítené. (**Kossuth, 1973.**)

H. Hámori Anna

Egy gimnázium jubileumára

Ünnepélyes külsejű jubileumi évkönyvvel adott hírt magáról a közelmúltban a megye második legrégebb középiskolája, a **salgótarjáni Madách Gimnázium és Szakközépiskola**. Ötven év múlt eseményeit idézik a kötet lapjai, olyan ötven esztendőét, melynek első fele úgyszólván egyáltalán nem előremutató hagyományával aligha teremtette meg alapját a rákövetkező negyedszázad egészséges fejlődésének. Közismert ugyanis, hogy a két háború közötti időszak „klebelsbergi” művelődéspolitikája milyen szerepet szánt a magyar gimnáziumoknak: a sokat hangoztatott közép-európai „kulturálélny” hordozóinak, a főként középrétegbeli „elitnek” a kinevelését. Ianz. Salgótarján esetében a kultúrreformáztatnak és a helyi vezetőknek enagedményt kellett tenniük: a város szinte nyomasztó többségű munkáslakossága nem tette lehetővé, hogy a gimnázium kizárólag csak a szűk értelmiségialkalmazotti rétegek gyermekeinek jól elzárt intézete legyen. Így vált lehetővé, hogy – ha számbeli túlsúlyra nem is emelkedett – a fizikai dolgozók gyermekeinek a csoportja az intézet tanulói sorában, arányszámuk mégis magasabb volt, mint az ország más gimnáziumaiban. Talán ném képzeldetés azt hinnünk, hogy ez a kö-

rülmény is közrejátszhatott abban, hogy a gimnázium, amely a hazai fináncióke egyik leghirhedtebb alakjának, Chorin Ferencnek nevét viselte – huszonkét éven át nem kapott megfelelő épületet, és abban a bányai kolóniai barakknál alig jobb épületben húzódott meg, melyben, 1923-ban kezdte működését.

Az első évtizedek végzős növendékei közül ma már viszonylag kevesen élnek és tevékenykednek a városban. De elevenen élnek bennük és az utánuk jövők emlékezetében is azok az értékes hagyományok, melyeknek felidézését az évkönyv is egyik kedves kötelességének tartotta. Gondolunk itt egyrészt az iskola és Juhász Gyula, valamint Móricz Zsigmond kapcsolatára. Ez a két kapcsolat még akkor is említésreméltó, ha tudjuk, hogy Juhász Gyulának aligha jutottak volna az eszébe a salgótarjáni gimnazisták, ha nincs személyes kapcsolatban az iskola akkori egyik tanárával, és Móricz Zsigmond leányának a felvételét is elsősorban családi körülmények tették indokolttá. Mindezek ellenére a személyes vonatkozások közérdekűvé váltak, és az iskola akkori tanulói számára – de a későbbieknek is – szellemi energiát jelenthettek, sőt biztatást is: „új életet fogan a láva”.

Ezen kívül még egy vonatkozásban jelentett az első korszak értékes hagyományt: az intézet tanárai sorában olyanok tevékenykedtek, akik a hazai szellemi életnek ma is elismert munkásai. Így elsősorban Dornay Béla említhető, aki a magyar múzeumügy és helyismereti kutatás kiváló alakja, továbbá Fayl Frigyes, aki – talán méltatlanul is feledésbe merült – említésre méltó művész, a képzőművészet lelkes propagátora volt.

Ezek az értékes elemek tették lehetővé az intézet mai vezetősége számára, hogy vállalja hagyományként az első huszonkét esztendőét is, hogy a mai iskolát az egykori Chorin Ferenc gimnázium utódjának és folytatójának ismerje el.

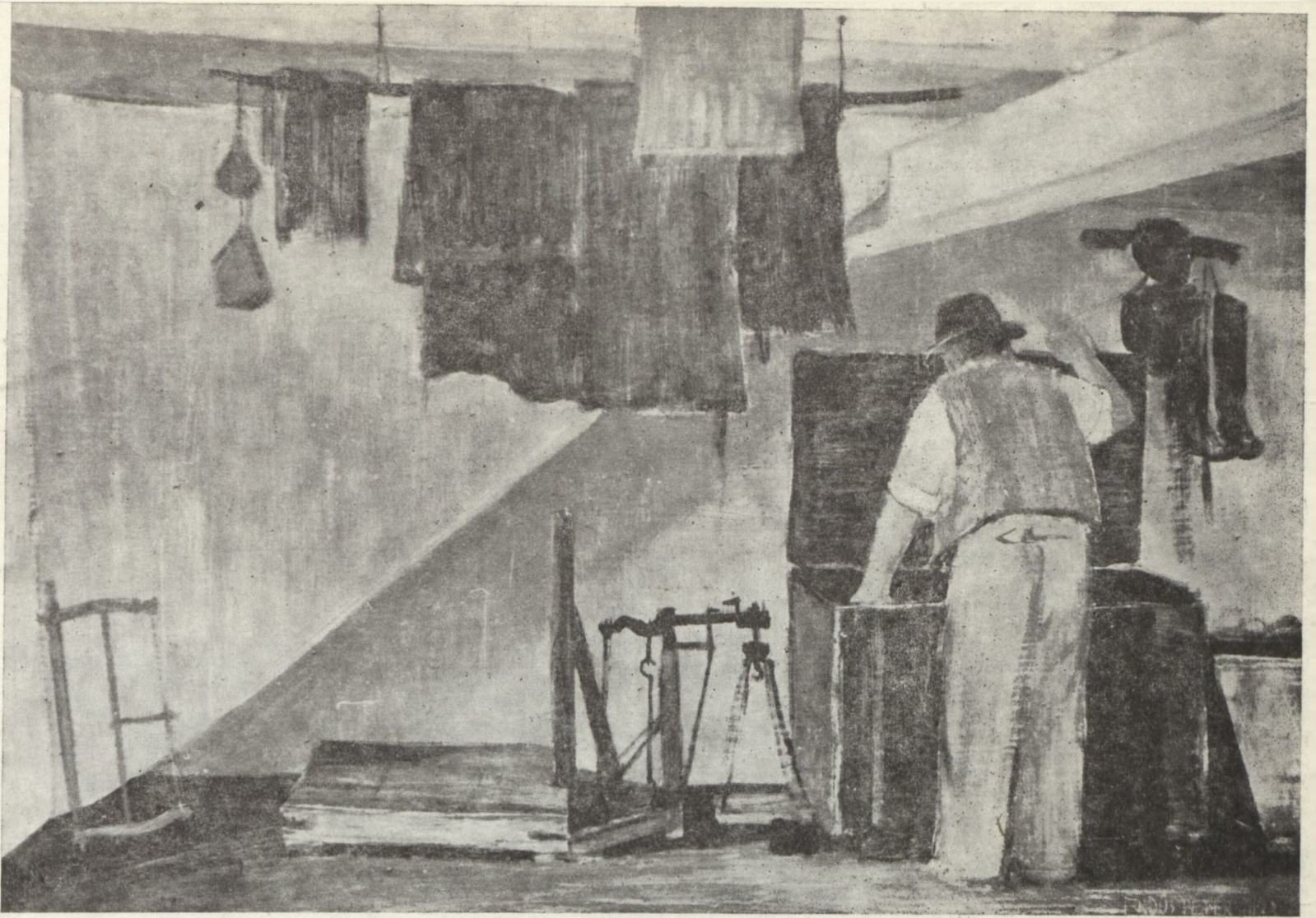
A rossz emlékü magyar királyi csendőrség egykori országos iskolájának épületében 1945-ben megindult gimnázium előbb név nélkül, majd később Madách Imre neve alatt, a hazai népi demokratikus, majd szocialista művelődéspolitikai elveinek alapján határozott erőfeszítéseket tett és tesz ma is, hogy megfelelő a követelményeknek, az egyre magasabb műveltségű ifjúság kinevelését, a sokoldalúan képezett polgárok számának növelését elősegítse.

Az intézet hallatlan vitalitását mutatja, hogy az elmúlt huszonöt év folyamán három alkalommal is alapot adott új középiskola megszületésének (1950-ben a gépípari technikum, 1963-ban a közgazdasági technikum, 1966-ban pedig a Bolyai-gimnázium jött létre, jórészt a Madách-gimnázium tanárainak bevonásával). Mindezeket kívül számos szervezeti változás, a célkitűzések módosítása, a szakközépiskolai oktatás különböző ágának a bevezetése nehezítette, de semmiképpen sem csökkentette annak a következetes oktató-nevelő munkának a lendületét, amelynek eredményeiről, nehézségeiről és örömeiről oly sokszínű, szubjektív emlékekkel is olykor átszótt, de végül is az objektív tények szilárd alapjára helyezett beszámolókat olvashatunk a jubileumi évkönyvben.

Elsősorban természetesen az iskola mai és volt növendékei fergathatják érdeklődéssel az évkönyvet, melyben az ötven év jól összefoglalt krónikáján túl értesülhetnek a jubileumi tanév említésreméltó eseményéről, beszámolókat olvashatnak (adatokkal is alátámasztva) az iskola szervezetéről, mozgalmi életéről. Különösen gazdag anyaggal tárulkozik ki előttünk a különböző szakörök munkája. Kívülálló számára is érdekes lehet a színes tematikájú sok műhelymunka, mely az iskola tanárainak és tanulóinak legsikerültebb pályamunkáiból, dolgozataiból ad izellítőt.

Az intézet múltja után érdeklődő olvasó még a sok visszaemlékezés mellett számosan olvasott volna táblázatát az iskola volt tanárainak, esetleg nevezetesebb végzett növendékeiről, de jól tudhatja, hogy az ilyen névsorok összeállítása nem könnyű dolog, rengeteg utánjárást igényel és terjedelmes.

Schneider Miklós

IVÁSÁRHELYI MŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA, SALGÓTARJÁN 1974. FEBRUÁR 10-26

